

Ömer Seyfettin’de İlginç Söz Varlığı

Nâzım H. Polat*

Özet

Ömer Seyfettin’in daima sade bir Türkçeyle yazdığı kanaati yaygın olsa da onun dil konusundaki tavrında iki farklı dönem olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Yeni Lisan’dan önce diğeri Yeni Lisan’dan sonraki dönemdir.

Yeni Lisan öncesinde Ömer Seyfettin’in Türkçe metinlerde pek yaygınlık kazanamamış, Arapça Farsça sözlüklerin kıyasında köşesinde kalmış bazı kelimeleri kullanması, beklenmeyen bir şey değildir. Fakat onun yazılarında, Yeni Lisan sonrasında da, sözlüklerde bulunmayan veya pek seyrek rastlanan bazı kelimelerin görülmesi hayli şaşırtıcıdır. Söz konusu kelimelerin bir kısmı, terim ihtiyacını karşılamak için kullanılmıştır.

Ömer Seyfettin, Yeni Lisan hareketi genel kabul gördükten sonra bile Arapça köklerden türetilmiş fakat yaygın olmadığı rahatlıkla söylenebilecek bazı kelimeler kullanmaktadır. Söz konusu kelimelerin bazıları o günkü Türkçe sözlüklerde bulunmamaktadır. Bazılarının yazarımız tarafından kullanımı ise sözlüklerde belirtilen anlam dışındadır. Öyle anlaşılıyor ki Ömer Seyfettin, birtakım kavramları ifade edecek terimleri, Türkçenin imkânları içerisinde üretilmediği durumlarda, Arapça köklerden türetme yoluna gitmiş veya Arapçadan alınma bu kelimeleri -Türkçede arkaik kalmış olsa bile- kullanmıştır. Konuşma dilinde yaşayan ama yazı dilinde iltifat görmeyen bazı kelimeleri yazı diline sokmak için de gayret göstermiştir. Yeni Lisan hareketinin manifestosu sayılan ilk “Yeni Lisan” yazısında bu duruma tam olarak uygun bir fikir beyanı yoktur.

Anahtar Kelimeler

Ömer Seyfettin, Yeni Lisan, kelime üretimi, terim üretimi, Türkçeleştirme

* Prof. Dr., Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Bölümü – Niğde / Türkiye
nazimhpolat@hotmail.com

Gereklilik

Yeni Lisan hareketi, orta ve uzun vadedeki hedeflerini “Yeni Lisan” yazılıyla ilan etmiştir. Bunların çoğu Ömer Seyfettin tarafından kaleme alınmıştır. Söz konusu yazılardan birinde Türkçenin geleceği konusunda yapılacak şeyler şöyle dile getirilmiştir:

“Biz gençler, işte ilim ve fen karşısında pek çirkin, pek tehlikeli, pek mü-nasebetsiz duran bu harabeleri yıkacağız. Lisanımızdaki Arabî ve Farişî terkip ve cem kaidelerini, Türkçeleşmemiş edatları atacağız. Millî sarfımızın, mükemmel ve saf sarfımızın ‘tamamiyet’ini temine çalışacağız. Millî sarfımızın tamamiyeti, tezyin için ve seci için lisanımıza vaktiyle girmiş olan bazı lüzumsuz kelimeleri bize unutturacak! Yalnız cidden muhtaç olduğumuz manâlı kelimeler kalacak ve Türkçeleşecek. Konuşurken söylemediğimiz kelimeleri yazmayacağız da... İlmî ve fennî ıstıhlara, tekel-lüm lisanına girmiş, klişe olmuş terkiplere şimdilik bir kelime gibi bakacağız. Lâkin müstakbelde bu klişeleri de bozacağız. Millî sarfımızın tamamiyetini temin, muzafferiyetini kazandıktan, muhafazakârlara, maziye muhip kalanlara, ilmin ve fennin sedasını inkâr eden ihtiyar gençlere galebe çaldıktan sonra imlâmımızla harflerimizin şekil ve tabiatlarıyla uğraşacağız. Gayemiz, sadeliğe, güzelliğe, tabiata, tekâmüle doğru durmadan, bıkmadan yürümek olacak.” (1911c: 61).

Ömer Seyfettin’in daima sade bir Türkçeyle yazdığı kanaati yaygın olsa da onun dil konusundaki tavrında iki farklı dönem olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Yeni Lisan’dan önce diğeri Yeni Lisan’dan sonraki dönemdir.

Yeni Lisan hareketinin dört önemli ismi (diğerleri: Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem ve Kâzım Nami Duru) arasında birinci veya ikinci sıraya koyabileceğimiz Ömer Seyfettin’in dilinde, yukarıdaki Türkçeleştirme iddiasına rağmen, 20. yüzyılın başlarındaki Türkiye Türkçesinde yaygın olmayan bazı kelime kadrosu görülmektedir. Sözü edilen kelime kadrosunun bir kısmı Arapça ve Farsçadan alınma, bir kısmı ise Türkçe kökenlidir.

Yeni Lisan öncesinde Ömer Seyfettin’in Arapça Farsça sözlüklerin kiyısında köşesinde kalmış, Türkçe metinlerde pek yaygınlık kazanamamış bazı kelimeleri kullanması, beklenmeyen bir şey değildir. Fakat aynı tavrın Yeni Lisan sonrasında da görülmesi hayli şaşırtıcıdır. Bu kelime kadrosunun varlık sebebini ortaya koymak, Yeni Lisan hareketini anlamak ve yorumlamak için mutlak gerekliliklerdendir¹.

Malzeme ve Sınırlılık

Eserleri (başta hikâyeler olmak üzere) birbirinden çok farklı biçimde basılmış yazarlar içinde Ömer Seyfettin başta gelir. Bu durum çok sevindiricidir. Demek ki Ömer Seyfettin dün okunuyordu, bugün de okunuyor. Fakat aynı durum üzüleceğimiz bir şeyi de ihtar ediyor: Ömer Seyfettin'in eserleri, isteyenin istediği gibi tasarruf edeceği hâle gelmiştir. Buna fırsat vermemek için bilimsel çalışmalarda ona ait metinlerin orijinalleri kullanılmalıdır. Burada gerek Ömer Seyfettin'e ait yazıların gerekse dolaylı olarak anılması gereken bütün malzemelerin orijinal şekilleri tercih edilmiştir.

Yöntem

Hazırladığımız ve henüz hikâyeler kısmı yayımlanan Ömer Seyfettin külliyyatında geçen bazı sıra dışı kelimeler seçildi. Söz konusu kelimeler, Ömer Seyfettin'in öldüğü 1920'ye kadar yayımlanmış on bir sözlükte arandı. Gerekli görüldükçe sonraki dönem sözlüklerinden de istifade edildi. Örneklendirmede kronolojik sıra takip edildi.

Bulgular ve Tartışma

Ömer Seyfettin, Yeni Lisan hareketi genel kabul gördükten sonra bile Arapça köklerden türetilmiş fakat yaygın olmadığı rahatlıkla söylenebilecek bazı kelimeler kullanmaktadır. Bunlar hakkındaki bulgular şöyle sıralanabilir:

1. Bazı kelimelerin bu sözlüklerde bulunmadığı, bazılarınsa sözlüklerdekinden farklı anlam dışında kullanıldığı görüldü.
2. Söz konusu kelime kadrosunun bir kısmı Türkçe (artta kalış, dura / iş durası, havar et, sartlaş-, kama-) bir kısmı ise Arapça köklerden (ânât, ceylî, intirak, intisâl, mebnâi, selika/ selikavî).
3. Onbir örnek kelimenin biri (artta kalış) Fransızca bir terime (survivan- ce) karşılık olarak Ömer Seyfettin tarafından üretilmiştir.
4. Bu durum gösteriyor ki Ömer Seyfettin
  - a. Halk dilinde yaşayan fakat edebî dilde yer bulamamış “dura”, “havar et-”, “kama-” gibi kelimelerle yazı diliyle konuşma dilini birbirine yaklaştırmak, konuşma dilini yazı dilinin esası yapmak istemiştir.
  - b. Halk dilindeki bazı kelimelerden hareketle eski Türk kültür ve hayatında bulunmayan yeni kavramlara karşılık bulmak istemiştir (dura, iş durası: grev, iş bırakma).

c. Eski Türkçeden alınma kelimelerin -edebî dilde kullanılarak- yeni Türkçede yer almasını arzulamıştır (sartlaş-).

ç. Yabancı dillerden girmesi muhtemel terimlere, Türkçenin imkânlarını kullanarak, karşılık bulmaya çalışmıştır (survivance = artakalış).

d. Yeni kavramlara Türkçenin imkânlarıyla karşılık bulamadığında, Arapça köklerden hareketle Arapçada bulunmayan kelimeler icadı yoluna gitmiştir.

Söz konusu kelimelere şimdi daha yakından bakılabilir.

A. Arapça Kökten Olanlar

Ânât (آنات):

Ömer Seyfettin, bu kelimeyi Fransızca “nuance” karşılığında kullanmaktadır. Fakat yazarın sağlığında basılan Türkçe sözlüklerde bu kelime bulunmamıştır. Şemsettin Sami'nin *Lugat-ı Fransevî*'sinde “Nuance” maddesinde, hem aslî hem mecazî anlamı şöyle verilmiştir:

“(Fizikte) Elvandan beherinin derecat-ı muhtelifesinden her biri, ânât, ânât-ı elvan. (Mecazen) Nevi veya cinsi bir olan şeyler arasındaki cüzî fark, ânât, ânât-ı meâni.” (Şemsettin Sami 1901: 1546).

Fakat Şemsettin Sami'nin *Kamus-ı Türki*'sinde “ânât” maddesi yoktur.

Ferit Devellioğlu, bu kelimenin Fransızcasının “nuance” olduğunu kaydetmiş fakat “anlar, zamanlar” anlamını vermiştir (Devellioğlu 2000: 33). Fransızcadaki “nuance”, “bir rengin açık koyu tonları arasındaki fark”ı ifade ettiğine göre, Devellioğlu'nun anlamlandırması doğru değildir. Devellioğlu, “ân” kelimesinin çokluk yapıldığını düşünmüştür. Bu şekilde Arapça çokluk yapılabilir. Fakat Ömer Seyfettin, “Ali Canip Bey ve Sanatı” başlıklı yazısında “ânât”ı Fransızca karşılığı “nuance” ile birlikte verdiği göre (1914 a: 308), kelimenin, “anlar, zamanlar” ile ilgisi yoktur.

“Ânât”ı, A. Vahit Moran, “nuances; delicate shades of colour; fine gradation of tone” (Moran 1971: 48); Fahir İz, “shades of meaning” (ince anlam farkları) olarak açıklamaktadır (1974).

Ömer Seyfettin'in bu terimi ilk defa 1907 yılında yayımlanan “Sanat-ı Tahrire Dair Tavsiyeler” başlıklı yazısında kullandığı görülüyor:

“Mevzu bir fikir, bir vahdet, hâsılı basit bir şeydir. O; ânât-ı hayaliyenizle imtizaç ve izdivaç etmez, onlarla tezauf etmezse, pek kısa ve bî-hayat kalır.” (1907: 2).

“İnce anlam farkı”nı daha açık biçimde ifade edecek bir kullanımı ise Yeni Lisan hareketinden yaklaşık 15 ay sonraki bir yazısında buluyoruz. “Perviz” imzalı “Yeni Lisana Dair” yazısında, kitabının isminden dolayı Fikret’i suçlarken şöyle diyor:

“Konuşurken kullandığımız hakikî lisanı kâğıdın üzerinde niçin kaybediyoruz? Fikret Lyre Brisee’yi tercüme ederken niçin ‘Kırık Rübap’ demiyor da Rübap-ı Şikeste diyor. Milliyetsiz, kavmiyetsiz, kozmopolit, çanak yalayıcı, dalkavuk Enderun edebiyatı ruhumuza derin izler bırakmış. Meş’um tesirinden kurtulamıyoruz. Şikeste ile kırık arasında mânâca, ânâtça hiçbir fark yok. Birisi Türkçe... Şair Türkçeyi sevmiyor. Kırık yerine ‘şikeste’yi kullanıyor.” (1912: 143).

“Ali Canip Bey ve Sanatı” adlı makalesinin baş taraflarında Ali Canip’in de dâhil olduğu Yeni Lisan tartışmalarını özetlerken “ânât” terimini şu cümle içinde kullanıyor:

“Meselâ ecnebi terkip kaideleri atılırsa ‘seng-i mezar’ diyemeyeceğiz. Türk sarfiyla terkip yaparken de ‘mezar sengi’ diyemeyeceğiz. Çünkü zevkimiz mâni olacak. Desek desek ‘mezar taşı’ diyeceğiz ki, mezar da, taş da birbirinden farksız Türkçedir. O ‘seng’ kelimesinin lisanımızda ‘taş’ dururken ve ‘taş’la arasında ânâtça hiçbir fark yokken ancak ecnebi terkip kaidesinin hatırı için ve onun sayesinde yaşadığını anlayacağız.” (1914a: 300).

Yazar, aralarında küçücük bir anlam farkı bulunmayan kelimelerden yabancısını kullanmayı, “edebî bir günah, millî bir cinayet” sayacak ölçüde keskin bir görüşe sahiptir. Hatta en yakın arkadaşı Ali Canip Yöntem’in “Gecelelerimiz” şiirinde “alın” yerine “cebin” kullanılmasını buna örnek gösterir:

“Bu şiiri Ali Canip Bey Yeni Lisan’ı iyice tetkik etmeden yazmıştır. İçinde lüzumsuz yabancı kelimeler vardır. Meselâ ilk mısraındaki “cebin” kelimesi... “alın” ile arasında ânâtça-nuance bir fark olmadığından cebin, pîşanî ve saire kullanmak edebî bir günah, millî bir cinayettir.” (1914a: 308).

1915 yılı yazılarından alınan aşağıdaki örnek, Ömer Seyfettin’in anlamdaki ince farklılıkları çok önemseydiğini göstermektedir.

“Tahsil gören münevverler... ki memurlar ve muallimlerdir, lisanları biraz kitabet lisanına çalar. Fikirlerini oldukça tabiileştirtiler ki kitap üslûbu ile ifade ederler. İfadelerinde çok klişe bulunur ve hiç hararet, telâtüm, ânât yok gibidir.

Bu da tam İstanbul Türkçesi sayılmaz.” (1915c: 1).

Yazı hayatının sonlarında da bu kelimeyi sıkça kullandığı görülmektedir. 1919 başlarında yayımlanan “Edebî Cereyanlar” yazısından:

“Garp'ta her şey millî yani tabiidir. Konuşulan lisanla yazılan lisan arasında lûgat, sarf, nahiv farkı yoktur. Bu fark yalnız beyanın ânâtından, üslûptan ibarettir.” (1919a: 2).

Aynı yıl çıkan “Vaziyet-i Edebiye” yazısında Refik Halit ve Orhan Seyfi'nin millî edebiyatın inceliklerini gösterdiği, şu cümlelerle ifade edilir:

“Refik Halit tabii İstanbul Türkçesini olanca güzelliğiyle yazarken “Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi” şairi millî veznin, millî lisanın, bilhassa millî beyanın bütün ânâtını gösterdi. Artık lisanda kendimizi bulduk, demektir! Cemiyette değilse bile edebiyatta Rönesans'ımız başladı.” (1919h: 34-35).

Yazarın, “ânât” teriminin kullanıldığı tespit edilebilen son makalesi “Tasfiyecilik Başka...” dır:

“Her lisanda maddî isimlerin arasında ânât olmaz. Ânât yalnız manevî isimlere mahsustur.” (1919j: 114).

Ömer Seyfettin, bu kelimeyi iki hikâyesinde, bir edebiyat terimi olarak değil, sözlük anlamıyla kullanmıştır.

1918 yılı hikâyelerinden “Nakarat”ta, bir rengin tonlarını ifade edecek biçimdedir. Anlatıcı, dürbünle baktığı kadının vücudundaki renk farklılıklarını görerek heyecanlandığını ifade etmektedir:

“On beş metrelik bir mesafeden dürbünümle en ince ânâtını gördüğüm canlı bir heykel, ruhumda bediî kıyametler kopardı.” (2011: 807).

Efruz Bey romanının “Hürriyete Layık Bir Kahraman” bölümünde ise sözlük anlamından hareketle bir teşbih içinde kullanmıştır.

“Bu uğultu büyüyor, dalgalanıyor, ânâtını değiştiriyor, yavaş yavaş bir musiki hâline giriyordu.” (2011: 1142).

Ceylî (جیلی):

Ömer Seyfettin'in Arapça asıllı ve çokluk şekli “ecyâl” olan “1- insan güruhu, taife, kavim, 2- nesil, batın” (Şemsettin Sami 1989) karşılığındaki bu kelimeyi sadece bir kere kullandığı tespit edilebildi. Fakat bu kullanım bir örneklendirme çerçevesindedir. 1914 ortasında yayımlanan “Güzel Türkçe” yazılarından birinde, Arapça ve Farsçadan alınma bazı terimleri tamlama gibi değil tek kelime gibi kabullenerek kullanma zorunluluğunu ifade ederken diyor ki:

“İstılahların birçoğu terkiplikten ve cemlikten çıkararak bir kelime ve bir müfret olmuştur. Onları atmak zaten lisanî şe'niyete muhaliftir. Sadrazam, şeyhülislâm, Kurun-ı vusta, tarih-i ceyli, ahlâk, maarif, hukuk gibi...” (1914b: 3).

Bu alıntudaki “ceyli”nin konuşma dilinde bulunmadığı, yazı dilinde ise kelimeye pek seyrek rastlanabileceği söylenebilir. Çünkü *Lehçe-i Osmani* ve *Kamus-ı Türki* dışındaki sözlüklerde yer almamıştır. Kelime, bu sözlüklerin birinde “ceyl” (Şemsettin Sami 1989: 490), diğerinde “cıl” (Ahmet Vefik Paşa 2000: 578) biçimindedir. Bazı sözlüklerde (Muallim Naci: 1889: 27, Ali Nâzîmâ - Faik Reşat 2002: 75) ise sadece çokluk şeklinin (ecyâl) bulunması, teklik biçiminin kullanılmadığına veya pek seyrek kullanıldığına bir işarettir. Hatta Muallim Naci, “müfredi kullanılmaz” ihtiarını yapmaktadır. Ömer Seyfettin’in böyle bir kelimeyi kullanma sebebi ise aynı yazının şu cümlesinde aranmalıdır:

“Böyle ıstılahları lisanın hakikatinde yaşamayan eski ve ölmüş Türkçe kelimelerle tercüme ve tebdile kalkmak eski edebiyat lisanına taraftar olmaktan ziyade ilmî dalınlığa delâlet eder.” (1914b: 3).

İntırak (انطراق):

Edebiyat-ı Cedide'nin “tarraka”sı ile aynı kökten oluşundan dolayı ilk bakışta tanıdık gibi gelen bu kelimeye sözlüklerde rastlanamadı.

Ömer Seyfettin'in ilk yazılarından “Jimnastiğe Dair -2”de bu kelimeyi kullandığı görülmektedir. O sıralar henüz Edebiyat-ı Cedide dil ve sanat zevkinin etkisindedir. Sözlüklerde bulunmayan “intırak” kelimesini kullanmasını da bu bağlamda düşünmek gerekir. “Jimnastiğe Dair”de söz konusu kelimeyi bir benzetme içinde görüyoruz:

“Daha sonra muallime benzeyen en büyükleri küçük dizini benim nazik belciğime dayayarak “haydi” kumandasını verdi, diğer ikisi kalçalarımla omuzlanma şiddetle bastılar; belimde bir intırak... O zamana kadar duymadığım ve tasavvur edemediğim bir kütleme...” (2011: 51).

Ömer Seyfettin, “Ezelî Bir Roman” hikâyesinde bu kelimeyi “gök gürlmesi” anlamında kullanmaktadır.

“Kırmızı külâhının kocaman sırma püskülü sol omuzuna düşüyor, kahkahası asabı yırtan bir intırakla bütün koruyu çınlatıyordu.” (2011: 843).

İntisâlî (انتسالى):

Lügatlerde yer almayan bu kelimenin sonunda nispet “-î”si bulunduğu malum. Ömer Seyfettin külliyâtında bu kelime, üç sefer ve üçünde de

“irsî” ile birlikte “irsî ve intisâlî” biçiminde kullanılmaktadır. Hatta bu kullanımlardan biri, belki de ikisi, Yeni Lisan hareketinden öncedir. 1910 sonlarında çıkan “Tuğra” hikâyesinde ilgi odağımızdaki cümle şudur:

“En nihayet sade ve ahmak bir köylü gibi itminan-ı kadime gayr-i ihtiyarî zebun olduğunu itiraf eden Darwin'den ne öğrendim? Hiç, hiç, hiç... İtiraf etmeliydim ki herkes gibi ben de bir cahilim! Herkesten ziyade cahilim, çünkü onların irsî ve intisâlî efkâr ve itikadâtı var. Hâlbuki benimkiler tamamıyla iflâs etti. Yıkıldı. Ve yerlerine hiçbir şey ikame edemedim.” (2011: 144).

Yeni Lisan hareketinin başlangıcında, ilk Yeni Lisan yazısının çıktığı sayıda (*Genç Kalemler*, 2. C. Sayı:1, 11 Nisan 1911), Ömer Seyfettin'in “Bahar ve Kelebekler” hikâyesi yayımlanmıştır. Başında “Yeni Lisanla” açıklaması bulunan bu metin, bu dil anlayışının ilk edebî metnidir. Altındaki “5 Nisan 1326” [18 Nisan 1910] tarihi, metnin yazılışını doğru gösteriyor ise, söz konusu metin, Yeni Lisan hareketinden yaklaşık bir yıl önce yazılmıştır. İlgili cümleyi okuyalım:

“Genç kız (...) okumuyor, irsî ve intisâlî bir vehim ile kelekelerin yalan söylemediğine; zavallı yeni neslin, şimdiki Türk kadınlığının talihi ancak felâket, keder, ölüm olduğuna; ebediyen siyah kefenini yırtamayacağına, evlerin hâlî ve tenha duvarları arkasında, meçhul çiçekler gibi, açmadan solacağına, doğmadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu.” (2011: 177).

19 Mayıs 1911 tarihli *Genç Kalemler*'in Yeni Lisan yazısında (ki bu metin Yeni Lisan yazılarının ikincisidir) ise bu terim, aşağıdaki bağlamda kullanılmaktadır:

“Yabancı kaideler tekellüm ve tahrir lisanımızı ayırıyor.

Hâlbuki lisanımıza alabildiğine uzak ve katiyen yabancı olan Arabî ve Farisîdeki kelimelerin yerleri, terkiplerin mantıkları başkadır. Lisanımıza, lisanımızın dimağımızdaki “irsî” ve “intisâlî” intiba hususiyetine muhaliftir. Bu muhalefet gittikçe Türkçemizi zayıflatıyor, edebî bir icat zannettiğimiz görünüşte cicili, bicili, hakikatte ise boş, saçma terkiplerin çoğalmasına rağmen halk asırlardan beri onları kabul etmemekte ısrar ediyor. Ve tekellüm lisanıyla tahrir lisanı arasında daima derinleşen bir uçurum hâsıl oluyor.” (1911b: 41-42).

Bu kullanımlardan anlaşılıyor ki “irsî” kalıtım yoluyla, “intisâlî” ise kültürel yolla, nesilden nesile aktarımı ifade etmektedir.

Benzer bir kullanımı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Genç Kalemler* dergisi ve Yeni Lisan anlayışına karşı yazdığı "Netayic" başlıklı makalede buluruz. Karaosmanoğlu, Yeni Lisan görüşünü, bir suçlama cümlesi ile aktarır: "Dilinizi irsî, kesbî bütün itiyatlardan tecrit edeceksiniz, yeni lehçeniz olacak." (1912: 144). Fakat görüldüğü üzere Yakup Kadri aynı durumu anlatmak isterken "intisali" kelimesini kullanmamıştır. Çünkü Ömer Seyfettin'e ait olan kullanım, yaygın değildir. Yakup Kadri'nin kullandığı "kesbî" kelimesi "kazanımla" anlamına geldiği için, yaygınlaştırılmaya, Ömer Seyfettin'in kullandığından daha müsait görünmektedir. Hatta Ömer Seyfettin'in *Genç Kalemler*'den yazı arkadaşı M. Nermi'nin, "Netayic" makalesine cevap olarak kaleme aldığı bir yazısında da Yakup Kadri'nin kullanımını buluyoruz:

"Yeni Lisan ise büsbütün aksine... irsî ve kesbî itiyatları şiddetli bir taassupla muhafaza etmek, kavmin edebî şuurundan ıstıfalar çıkarmak istiyor." (1912: 230).

Ziya Gökalp de *Türkçülüğün Esasları*'nda aynı kelimeyi bir dilbilim terimi olarak şöyle kullanır:

"Yeni Türkçenin bu esaslar dâhilinde bir kamusuyla bir de sarfı vücade getirilmeli ve bu kitaplarla yeni Türkçeye girmiş olan Arapça ve Acemce kelimelerin, tabirlerin bünyelerine ve terkip tarzlarına ait malumat, lisanın fizyoloji kısmına değil, müstehasat ve intisaliyat bahsi olan (iştikak) kısmına dâhil edilmelidir." (1990: 132).

Gökalp bu tavrını, dilde Türkçülüğün ilkelerinden biri olarak şöyle açıklamıştır:

"Yeni ıstılahlar aranacağı zaman iptida halk lisanındaki kelimeler arasında aramak, bulunmadığı takdirde, Türkçenin kıyasî edatlarıyla ve kıyasî terkip ve tasrif usulleriyle yeni kelimeler ibda etmek, buna da imkân bulunmadığı surette Arapça ve Acemce terkipsiz olması şartıyla yeni kelimeler kabul etmek ve bazı devirlerin ve mesleklerin hususî ahvalini gösteren kelimelerle, tekniklere ait alet isimlerini ecnebî lisanlarından aynen almak." (1990: 132).

Anlaşıyor ki Gökalp, Türkçenin imkânları içinde bulamadığı için Arapçadan alınma "intisaliyat" kelimesini terim olarak kullanmaktadır. Bu terimin dayandığı "intisal" kelimesini ilk defa muhtemelen Ömer Seyfettin kullanmıştır.

Mebnâî (مبنائى):

Yine kelimenin sonunda nispet bildiren -î vardır.

Ahter-i Kebir'in yeni neşrinde (Ahterî Mustafa Efendi 2009) bu kelimenin yanlışlıkla “mebnî” biçiminde okunduğu görülmektedir. Anlamlandırma hanesinde ise “Asıl ve temel. Cem’i mebnâî gelir” açıklamasını okuyoruz.

Lehçe-i Osmanî, kelimeyi “Bina olunmuş, kurulmuş, mebnâî. Gayr-ı mun-sarif [kullanılmaz]). Mebni ale’l-hikâye aslı var. Binaen manasına nazaran.” diye anlamlandırıyor (Ahmet Vefik Paşa 2000: 716).

Redhouse: “Bina mahalli, temel, üss, esas” anlamını kaydetmiştir (Redhouse 2009).

Muallim Naci, kelimeyi anlamlandırırken hakkındaki farklı görüşü vermesi de ihmal etmiyor:

“Mebnâ: Ar. Bina mahalli câ-yı bina. Hacı İbrahim Efendi merhum vaktiyle ‘şu gördüğümüz mebnâ-yı azîm-i saltanat ki...’ cümlesine itiraz ederek ‘bu makamda evlâ olan binâ-yı azîm-i saltanat demektî’ demişti. ‘mebnâ’ kelimesi yalnız ism-i mekân değildir. Masdar-ı mimi de olur. ‘Binâ’ kelimesi esasen yapı manasına mastar olduğu halde sonradan isim olarak yapı, hane manasına kullanılmıştır. O halde bunun da isim olarak istimalinde beis görülmemek lazım gelmez mi? Bahusus kelime ahenktar olduğu için ‘ebniye-i âliye’ terkibine ‘mebnâî-i âliye’ terkihi herhalde tercih olunur.” (Muallim Naci 1899: 679)

Şemsettin Sami de *Kamus-ı Türki*’de kelime üzerindeki tartışmaları hatırlatmak gereği duymaktadır:

“Bu lügati bazıları, ‘mebnâî’ cem’inin müfredi olmak üzere binâ manasıyla ve bazıları bina mahalli ve temel manasıyla lisanımızda kullanmışlarsa da Arabî’de mebnâî müfretsiz cem olup, ‘mebnâ’ suretinde bir kelime dahi hiçbir lügat kitabında mukayyet değildir.” (Şemsettin Sami 1989: 1270)

Ali Nâzimâ ve Faik Reşat’ın, *Mükemmel Osmanlı Lügati*’nde, Ahmet Vefik Paşa’nın verdiği anlam tekrarlanmaktadır (Ali Nazima, Faik Reşat 2002: 247-248).

Lugat-ı Cûdî’deki “Mebnâ: 1. bina mahalli, esas, temel, 2. bina (bu manada masdar-ı mimî itibar olunur.)” şeklindeki maddenin, *Lehçe-i Osmanî* ve *Lugat-ı Naci*’den alınma olduğu anlaşılıyor (İbrahim Cinali 2006).

Ömer Seyfettin “mebnâî” kelimesini külliyatında iki defa kullanıyor. Hem ilk “Yeni Lisan” makalesinde hem de aynı sayıda Yeni Lisanla yazdığı ilk hikâye olan “Bahar ve Kelebekler”de bu kelimenin “iptidâî” ile atıf terkihi içinde kullanılması, “ilk şeklinde olduğu gibi, ilkel” karşılığını vermemizi gerektirmektedir. Söz konusu örnekler:

“Tasfiye - Bunu nasıl yapmalı? ‘Dernek’in arkasına takılıp akim bir irticaa doğru, “Buhara-yı şerifteki henüz mebnâî bir hayat süren, müthiş bir vukufsuzluğun, korkunç bir taassubun karanlıkları içinde uyuyan, bundan bir düzine asır evvelki günleri yaşayan kavimdaşlarımızın yanına mı gidelim?” (1911a: 3).

“Bahar ve Kelebekler” hikâyesinde ise kelimeyi şu cümle içinde görüyoruz:

“Mademki ‘terakki’den içtinap kabil değildi ve terakki ise mutlaka değişmek, mutlaka eskiye benzememek idi, o hâlde asırlarca evvelki Türk kadınlığı da iptidâî ve mebnâî hâlinde kalamazdı.” (Ömer Seyfettin 2011: 175).

Selikavî (سليقوى):

Bütün sözlüklerde “güzel konuşma melekesi” anlamı verilmiştir. Bunlardan bazıları geniş açıklamalar şeklindedir.

Kamus-ı Türki: “Güzel söz söyleme ve yazmadaki istidâd-ı tabîî. Huda-dâd olan fesahat ve talâkat. Falanın selikası vardır.” (Şemsettin Sami 1989: 733-734)

Ahter-i Kebir: “Deve yanında olan ayak eserine derler ki üstüne binen kişinin ayağın sallamasından olur ve tabiat manasına da gelir. (Falan kendi fitrî haliyle konuşuyor. Yani öğrenmiş olarak değil. Kendi tabiat ve yaratılışıyla konuşuyor.)” (Ahterî Mustafa Efendi 2009)

Ömer Seyfettin bu kelimeyi yalın haliyle değil nispet “î” siyle “selikavî” biçiminde iki defa kullanmaktadır. Fakat bu kullanımlarda “düşünmeksizin, alışkanlıkla, içgüdüsel olarak” anlamı vardır.

1914 ortalarına doğru yayımlanan “Boykotaj Düşmanı” adlı hikâyeden:

“Adalar’dan gelen bir vapur, dursa batıp boğulacakmış gibi selikavî bir acele ile yüzüyor ve denizin açık mavi sathında beyaz ve dalgalı bir çizgi ürpertiordu.” (2011: 423).

Başka bir örnek de aynı yıla ait “Beyaz Lâle” hikâyesindedir.

“Selikavî ve şuursuz bir ısrar ile ellerini tesettür yerlerine örtü yapan kadınlar onar onar, karşısına getiriliyor ve yan yana diziliyordu.” (2011: 442).

B. Türkçe Kökenli Olanlar

Arttakalış (ارتا قالیش / اردده قالیش):

Ömer Seyfettin bu söz grubunu sosyolojik ve edebî bir terim olarak Fransızcadaki “survivance” karşılığında “eskide takılıp kalma” anlamında kullanmaktadır. *Kamus-ı Fransevi* “survivance” için “Bir kimsenin vefatında

diğer bir kimsenin hayatta kalması” diyor (Şemsettin Sami 1901: 2076). Görüldüğü gibi Ömer Seyfettin'in kullanımı, Fransızca kelimenin anlamından hareketle Türkçe bir terim üretilmesidir. Hatta yazar, 1915'te, bu terimi açıklamak için bir makale kaleme almıştır. “Edebiyatta Artta Kalış” başlıklı yazıda, söz konusu terim şöyle tarif ediliyor:

“Edebiyat da hayat gibi ezeli bir tekâmüldür. Bütün fikirleri, temayülleri, şekilleri, hisleri yavaş yavaş değişir. Fakat bu değişmek anî değildir. Yeni eserler içtimaî temayülü takip ve terennüm eder. Can çekişen eski temayülün mahsulü eserler ve tarzlar da birdenbire ölmez. Lâkin sönük, kat'î ölüme doğru cansız bir hayat geçirirler ki buna ‘Artta kalış-Survivance’ derler.” (1915a: 1).

Yazının devamında terimin mahiyetini ortaya koyan örnekler verilmiştir:

“Edebiyat-ı Cedide’ doğup büyürken yanında siyah ve sönük bir gölge hâlinde daima “Edebiyat-ı atika” yaşıyor. Fakat bugün “Edebiyat-ı atika”nın “artta kalış” hâlinde bile yaşamasına imkân yoktur. Artık kimse murassa kasideler, redifli gazeller yazamaz. Yazsa bile tuhaflık ve mizah addolunur. (...)

İçtimaî temayüle uymayan her tarzın yine hayatta bir “artta kalış” hakkı vardır ve bu pek tabiidir. Fikret'le, Cenap'la, Edebiyat-ı Cedide yükselirken kasideciler, gazelciler kendi mesleklerinin iflâs ettiğini görmüyorlar...(...)

O hâlde gayr-ı millî vezni, Arapça, Acemce terkipleri muhafaza ederek şe'niyet (realite) karşısında, mantıklarından fedakârlık eden muhterem ve gayur gençlere kızmayalım. Hatta onlara hak verelim. Çünkü onlar ‘eski’ üzerindeki asabî ısrarlarıyla inkılâptaki ‘artta kalış’ vazifesini yapıyorlar ve ihtimal bizim millî tarzımıza, millî temayülümüze, millî teceddüdümüze netice itibarıyla bizden daha büyük bir hizmet ifa ediyorlar...” (1915a: 1).

Örneklerin ikincisi, “Güzellik ve Esatir” yazısından:

“Esatire gelince, bunun da mebdeini bilmeyenler yalnız Yunanlılara has bir bediî müessese zannederler, bu zan hakikatten ne feci bir surette uzaktır... Her milletin bir dini vardır, asırlar geçtikçe müesseseler de yavaş yavaş tekâmül eder. İptidaî bir din de terk olununca ayinlerinin hatırası masal şeklinde ve “artta kalış - Survivance” hâlinde eski müminlerinin torunlarına geçer.” (1915b: 1).

Ömer Seyfettin, Türkçeye kazandırdığı bu terimi daha sonra (آرتا قالیش) biçiminde kullanmıştır:

“Tanzimattan sonra iskolastik edebiyatın hayatı bir “artakalış-survivance”tan ibaretti. Şe'niyete uymadığı her gün göze çarpıyordu. Artakalanların faaliyetine rağmen eski şekiller unutuluyor, Garp edebiyatının neveleri doğuyordu. (...)

Harsı ihmal eden, Avrupa medeniyetinin esasatına iltifat göstermeyen Tanzimat'ın hayatımızda husule getirdiği “ikilik” sayesinde “edebiyattaki artakalış” pek kuvvetliydi. Kimse eski kitap lisanından ayrılamıyordu. Ziya Paşa gibi ayrılmak ihtiyacını geç duyanlar bile bunun nasıl olabileceğini kendilerinden sonra gelenlere gösteremiyorlardı.” (1918a: 45).

Yine 1918 yılında, Ziya Gökalp'ın *Yeni Hayat* adlı kitabı hakkındaki yazısında ise “artakalan” terimiyle karşılaşılıyor:

“Mürteciler, devrini bitirmiş, ölmüş, müstehase hâline geçmiş bir sistemin bugüne ‘Artakalanlar – Survivance’ıdır. (...)

Yeni Hayat, yaşanan bir mefkûrenin esaslarını nazmettiği için “artakalanların alacağı vaziyetten müteessir olmaz.” (1918b: 41).

Ömer Seyfettin *Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı*'nı öğretirken, güncel edebiyatın anlaşılabilmesi için “artalanlar”ın önemli bir işlev gördüğünü iddia eder:

“Bugünkü Millî Edebiyatın yanı başında ‘Edebiyat-ı Cedide’ hatta ‘Edebiyat-ı atika’ bile ‘artakalış’ hâlinde devam ediyor. Bu gayet tabiidir. (...)

Bugün “tabii lisan, millî aruz, asrî edebiyat” hâkimken Halit Fahri piyesini yine Acem aruzuyla yazıyor, Ali Emiri Efendi gazel düzüyor. Celâl Nuri Bey -edebî bir iddia neticesi olmayarak, sırf zevki için- eski terkipli lisanı gündelik bir gazetenin sayfalarına geçiriyor. Tabii lisanın en me'nus tabirlerini Arapçaya, Acemceye tercüme ediyor. Bu hareketler tekâmül kanununun en zarurî neticeleridir. Artakalış, ‘değişmek’ fiilindeki muvazaneyi husule getiren bir amildir. Eğer hâlâ “Edebiyat-ı Cedide”, “Edebiyat-ı atika” nazmı, nesri yaşamasa tabii nesir bir kıymet kazanamaz.

Sun'iliğin tabiilikle nasıl taban tabana zıt olduğunu pek vazih bir surette gösteren bu “artakalanlar”ı da okumalı...” (1918c: 249).

Ömer Seyfettin, Yahya Kemal'i de “artakalan”lardan biri olarak değerlendirir:

“Son kahramanı Ali Emiri Efendi ile ‘Edebiyat-ı Atika’ dediğimiz nazmı, Halit Fahri, Ahmet Haşim gibi muhafazakâr gençlerle Edebiyat-ı Cedide, Acem aruzu sönük bir ‘artakalış’ halinde yaşıyordu. Bu pek tabiidir. Fakat son günlerde gayet kuvvetli bir ‘artakalan’ zuhur etti. Bu hakikaten bir şairdi. Edebî terbiyesi mükemmeldi. Fakat zevki normal değildi. (...)

Bu, Yahya Kemâl'di." (1918d: 2).

Ömer Seyfettin'in, kendi icadı olan bu terimi yerleştirmek için 1919 yılı yazılarında ısrarla kullandığı görülmektedir:

"Soldan Geri" başlıklı yazıdan:

"Tabîi lisan, millî vezinler, asrî neviler şiarıyla bir millî edebiyat cereyanı başladı. On sene içinde ortaya konulan eserlerin çoğu bu cereyanın mahsulüydü. Edebiyat-ı Atika ile Edebiyat-ı Cedide arttakalış halinde devam ediyordu." (Ömer Seyfettin 1919b: 3).

Diğer bir örnek "Şiir Başka..." makalesinden:

"En aklımdan geçmeyen şey "Edebiyat-ı Atika, Edebiyat-ı Cedide" sistemlerini men' etmektir. Millî Edebiyatın yanında tabîi bunlar da "arttakalış" halinde yaşayacaklardı. Hem edebî tekâmülün müvazanesi için bu elzemdi. Ali Emiri Efendi'yi tıpkı Orhan Seyfi, Yusuf Ziya gibi tebcil ediyordum." (1919c: 3).

"Tarzların Teâkubu" makalesinde bu terim, iki sefer kullanılmış, mahiyeti açıklanmaya çalışılmıştır:

"Hayatta her ilmin bir aksülâmeli, her meddin bir cezri, her mazinin bir izi, yani bir artkakalışı vardır. Sultan Velet ilk defa Türkçeye Acem aruzunu soktuğu günden sonra millî vezinlerimiz yine tekyelerde, halk arasında asırlarca yaşamıştır. (...)

"Millî edebiyat canlanırken şüphesiz mazinin umdeleri ölemezdi. Artkakalış halinde yaşamak hakları idi. Yusuf Ziya'nın Orhan Seyfi'nin yanında mutlaka bir Halit Fahri Bey bulunacaktı. Halit Fahri Bey'i Acem aruzundan vazgeçirmeye kalkmak hakikaten bir münasebetsizlikti." (1919d: 3).

"Acem Aruzu" makalesinden:

"Fakat gençlik -bilhassa şair Yusuf Ziya- ona az zaman içinde ümit olundandan fazla bir âhenk, bir hayat verdi. Acem aruzu "arta kalış" halinde kaldı. Bugün pek sönük, pek durgun devam etmeye çalışıyor." (1919e: 3).

"Vezinlerde El-kimya" yazısındaki kullanım da "Acem Aruzu" makalesindeki gibi vezin çerçevesindedir:

"Acem aruzu da "artta kalış" halinde devam ediyor." (1919f: 3).

"Mekteplerde Edebiyat" yazısında ise zihniyette "artkakalış" üzerinde durulmuştur:

"Garb'ın faikiyetini sezen gafil Tanzimatçılar acele olduğu kadar hakikî bir inkılâp hazırladılar, kanunlar yaptılar, asrî mahkemeler, asrî mektepler

açtılar. Çok âkil, çok hakim oldukları için eskiyi birdenbire ilgaya teşebbüs etmiyorlar, her şeye bir “artakalış” hakkı bırakıyorlardı. Devletin hemen her müessesesinde tezatlar, ikilikler baş göstermeğe başladı.” (1919g: 14).

“Vaziyet-i Edebiye” başlıklı makalede, Muallim Naci'nin “artakalış”ı yesherttiği iddia edilmiştir:

“Hâmit'le Ekrem asrileşmek ihtiraslarına rağmen ne medresenin lisanından, ne de Acem aruzunda ayrılabilirler. Muallim Naci “artakalış” kuvvetinin son teşennücu oldu. Âdeta Divan edebiyatını yeni baştan ihya etmeye çalıştı. Herkes gazelcilige, nazirecilige koyuldu. Bir an için asri nevilere unutulur gibi oldu.” (1919h: 33).

Son örneği, “Bugünkü Şairlerimiz [1]” yazısında bulabiliyoruz:

“Bu yeni hareketin yanında Divan edebiyatı durmuyor. ‘Edebiyat-ı Cedide’ zamanında da devam ediyor. Bugün -ki Millî Edebiyat devridir- yine var. Fakat pek az! Pek zayıf bir ‘artakalış’ hâlinde...” (Ömer Seyfettin 1919i: 50).

İsrarla aramamıza rağmen bu terimin başka bir yazar tarafından kullanımına rastlayamadık. Onun için farklı bir bilgiye ulaşınca kadar -ihtiyat kaydıyla- bu terimin Ömer Seyfettin tarafından Türkçeye kazandırıldığını söyleyebiliriz.

İş durası (ایش دوراسی):

Bu ifadeye de hiçbir sözlükte rastlanamadı. Esasen “dura” kelimesi *Tarama Sözlüğü*’nde yoksa da “dur-” fiilinden beklemek ve ayağa kalkmak anlamında çeşitli kullanımları yer almaktadır. *Derleme Sözlüğü* (C.4)’nde “çatının saçağı” (Hilvan-Urfa), “kapı üzerindeki örtme” (Trabzon) ve “artık, geri kalan” (Göktepe-Menemen/İzmir) anlamında kullanıldığı kaydediliyor. Fakat bu anlamların Ömer Seyfettin’in kullanımıyla ilgisi yoktur.

Tarama Sözlüğü’ne girmese de yazı dilinde “durulan zaman aralığı” anlamında kullanıldığını biliyoruz. Mesela Şerafettin Mağmumi, *Seyahat Hatıraları*’nda (C. I, Kahire 1909) bu kelimeyi sıklıkla kullanmaktadır. Birkaç örnek vermekle yetinelim:

“bahçelik ve bostanlık arasından mürûr ile Geçit mevkiinde dura ettik.” (2010: 34).

“Beygirlerden inmemecesine saat altıya kadar kat’-ı mesafe eyleyerek mîdenin şikâyeti üzerine Gündert denilen mahalde ‘dura’ etmek lâzım geldi.” (2010: 85).

“yirmi beş kilometre yol aldıktan sonra Sülüklüçeşme denilen mahalde ‘dura’ edildi.” (2010: 103).

“Yol kenarındaki bir hana girip bir saat kadar “dura” ettikten sonra tekrar hareket ettik.” (2010: 125).

Ömer Seyfettin ise bu kelimenin “mola, ara verme” anlamından hareket ederek Fransızcadaki “grev” karşılığında “iş durası” terimini türetmiştir. Başka bir yazarımızın bu terimi kullandığına rastlayamadık.

“Bu şiddetli yasağa karşı duranlar, iş durasına girmiş anarşistlerin, nihilistlerin, yahut eski zamandaki dinsizlerin akıbetine uğrarlar.” (2011: 226).

Havar et- (هوار ایتمک):

Derleme Sözlüğü’nde “imdat istemek” anlamındaki bu ifadeyi Ömer Seyfettin “Horoz Dövüşü” şiirinde

“Havar etti kümesinden
‘Kalk, kalk, kalk!’ tavuğun biri”

biçiminde kullanmıştır (Polat 2012: 356-357). Anlaşıyor ki Ömer Seyfettin’in bu kullanımı halk dilindeki söz servetinin yazı diline kazandırılması hedefiyle ilgilidir.

Kama- (قامامق) / **Kaman-** (قامانق)

Bu kelimenin de sadece bir kere, “Horoz Dövüşü” şiirinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

“İkisi de boyanmıştı
Baştan başa al kanlara
Horoz [!] artık kamanmıştı.
Kaçtı gitti balkanlara”

Burhan Paçacıoğlu, “kamamak” fiilinin kaynaklarda beş anlamı bulunduğunu tespit etmiştir. Bunlar 1-çakmak, çivilemek; 2- kamaşmak; 3- çevirmek, kuşatmak; 4- yummak, kapamak; 5- yığmaktır (2006: 278).

Yukarıdaki metinde ilk anlamıyla (çakmak, çivilemek) kullanıldığı açıktır. Kelimenin bu anlamda kullanıldığı ilk eser, *Lehçe-i Osmanî*’dir: “Demir ucu-nu perçin etmek, ekserini kamamak: lakırdısını ağzına tıkmak” (Ahmet Vefik Paşa 2000: 206). Daha sonra bu kelime *Tarama Sözlüğü*’ne de girmiştir.

Bu kelimenin kullanımı da halk dilindeki söz servetinin yazı diline kazandırılması içindir.

Sart (صارت) / Sartlaş- (صارتلاشمق)

Divanü Lugati't-Türk'te, İran'dan gelen tüccarlara sart denildiği kaydediliyor. *Lehçe-i Osmanî*'de "İran'dan Türkistan'a mütevattın olan aşâyir-i Farisî-zebân bk. Talik" (Ahmet Vefik Paşa 2000: 334).

Bu anlamlandırmayı Şemsettin Sami de tekrarlamıştır (Şemsettin Sami 1989: 698).

Anlamlandırılmaldan da anlaşılacağı üzere "sart" kelimesi artık tarihi metinlerde kalmıştır. Fakat dil yenileştirilirken kendi bünyesinden terim elde etme imkânı mutlaka değerlendirilmelidir. Ziya Gökalp bu amaçla, yirminci yüzyılın başlarındaki Türkçenin unuttuğu kelime ve terimlerle dolu bir şiir yazar. *Genç Kalemler*'de (C. III, sayı 14, 13 Nisan 1327 [26 Nisan 1911] s.40-47) yayımlanan "Altun Destan" başlıklı bu şiiri ile birlikte, eski Türkçede kalmış olan kelimeler hakkında açıklamalar verilmiştir. Söz konusu kelimelerden biri de

"Gittim ili gezdim genci kart olmuş
Kimi Kırgız, Kazak, kimi sart olmuş"

mısralarındaki "sart" tır.

"Sart: Ülkeleri yabancı bir devlet tarafından zapt olunduktan sonra yerlerinde kalmakla beraber Türk an'anesini kaybeden ve başka milletlerin âdetlerini taklit eden soysuz, bozuk Türklere denilir. Ecnebi idaresinde kaldığı halde Türklüğünü kaybetmeyenler sart sayılmaz. Türklüğünü kaybedenler Türk idaresinde yaşasalar bile sartlılar (1912: 44).

Ömer Seyfettin Gökalp'ın bu şiirinden üç ay sonra aynı dergide meşhur, "Ant" hikâyesini yayımladı. Metinde biraz yama gibi duran mesaj vermek için yazıldığı besbelli son paragrafta şunları okuyoruz:

"Ve kavmiyetimizden, hadsî (intuitif) Türklükten uzaklaştıkça daha müteaffin derinlerine yuvarlandığımız karanlık uçurumun, bu ahlâksızlık ve bozukluk, vefasızlık ve hodkâmlık, adilik ve miskinlik cehenneminin dibinde meyus ve sartlaşmış, kıvranırcan saf ve nurdan mazi kaybolmuş bir cennetin hakikatten uzak bir serabı hâlinde karşımda açılır." (2011: 226).

Görüldüğü gibi buradaki kullanım, *Lehçe-i Osmanî* veya *Kamus-ı Türkî*'deki anlama değil Gökalp'ın açıklamasındaki anlama tam olarak uymaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki Ömer Seyfettin, birtakım kavramları ifade edecek kelimeleri, Türkçenin imkânları içerisinde üretmediği durumlarda, Arapça köklerden türetme yoluna gitmiş veya Arapçadan alınma bu kelimeleri -

Türkçede arkaik kalmış olsa bile- kullanmıştır. Yeni Lisan hareketinin manifestosu sayılan ilk “Yeni Lisan” yazısında bu duruma tam olarak uygun bir fikir beyanı yoktur.

Açıklamalar

¹ Bu konuda Kocaeli Üniversitesi'nde düzenlenen “Yeni Lisan Bilgi Şöleni (11 Nisan 2011)” için verdiğimiz “Ömer Seyfettin'in Kelimeleri” başlıklı bildiri metni henüz yayımlanmamıştır.

Kaynakça

- Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehçe-i Osmani*. Haz. Recep Toparlı. Ankara: TDK Yay.
- Ahterî Mustafa Efendi (2009). *Ahter-i Kebir*. Haz. H. Ahmet Kırkkılıç - Yusuf Sancak. Ankara: TDK Yay.
- Ali Nâzima, Faik Reşat (2002). *Mükemmel Osmanlı Lugati*. Haz. Necat Birinci vd. Ankara: TDK Yay.
- Derleme Sözlüğü* (2009). C.7. Ankara: TDK Yay.
- Devellioğlu, Ferit (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Haz. Aydın Sami Güneşçâl. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- İbrahim Cüdi Efendi (2006). *Lugat-ı Cüdi*. Haz. İsmail Parlatur vd. Ankara: TDK Yay.
- İz, Fahir (1974). *The Oxford Turkish-English Dictionary and English-Turkish Dictionary*. Oxford: Clarendon Pres.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1912). “Netayîç”. *Rûbap* 14(19 Nisan 1328 [2 Mayıs 1912]): 144.
- M. Mermi (1912). “Yeni Lisan -Yeni Lisan İstilasî Karşısında”. *Genç Kalemler* 3(22 (6 Haziran 1328)): 230.
- Mehmet Esat Efendi (Şeyhülislam) (1999). *Lehçetü'l-Lugat*. Haz. Recep Toparlı. Ankara: TDK Yay.
- Moran, A. Vahit (1971). *Türkçe-İngilizce Sözlük*. İstanbul: MEB Yay.
- Muallim Naci (1899). *Lugat-ı Nâci*. İstanbul: Asır Mat.
- Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı*. Haz. Mürsel Öztürk ve Derya Örs. İstanbul: TDK Yay.
- Ömer Seyfettin (2011). *Bütün Hikâyeleri*. Haz. Nâzım Hikmet Polat. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- _____, (1907). “Sanat-ı Tahrîre Dair Tavsiyeler”. *Haftalık İzmir* 20 (5 Kânûn-ı evvel 1323 [28 Aralık 1907]): 2-3.
- _____, (1911a). “Yeni Lisan”. *Genç Kalemler* 2 (1 (11 Nisan 1911)): 1-7.

- _____, (1911b). “Yeni Lisan”. *Genç Kalemler* 2 (3 (6 Mayıs 327/ 19 Mayıs 1911)): 41-45.
- _____, (1911c). “Yeni Lisan Ve Hüseyin Cahit”. *Genç Kalemler* 2 (4 (13 Mayıs 1327/ 26 Mayıs 1911)): 58-61.
- _____, (1912). *Yirminci Asırda Zekâ* 9 (25 Haziran 1328 [8 Temmuz 1912]): 143-144. (“Perviz” imzalı).
- _____, (1914a). “Ali Canip Bey ve Sanatı”. *Nevsal-i Millî*. Haz. T. Z., Ferat, Âsar-ı Müfide Kütüphanesi, Artin Asaduryan ve Mahdumları Mat., İstanbul 1330 [Mayıs ortası?1914]. 299-312.
- _____, (1914b). *Tanin* 1986 (17 Haziran 1330/30 Haziran 1914): 3.
- _____, (1915a). “Edebiyatta Artta Kalış”. *Turan* 1398 (18 Eylül 1915): 1.
- _____, (1915b). “Güzellik ve Esatir”. *Turan* 1423 (30 Eylül 1331/13 Teşrin-i evvel [Ekim] 1915): 1.
- _____, (1915c). “İstanbul Türkçesi”. *Turan* 1451 (28 Teşrin-i evvel 1331 / 10 Teşrin-i sânî [Kasım] 1915): 1.
- _____, (1918a). “İskolastik Lisanımızın İflâsı -ı Tanzimat’tan Millî Edebiyat Cereyanına Kadar”. *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası* 4 (Nisan 1334 [1918]): 37-46.
- _____, (1918b). “Yeni Hayat”. *I Mürteciler Karşısında Din, Millî Talim ve Terbiye Mecmuası* 5 (Ağustos 1334 [1918]): 33-43.
- _____, (1918c). “Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı, İkinci Ders: Yazmaya Heves Etmeden Okumak”. *Türk Kadını* 15 (26 Kânûn-ı evvel (Aralık) 1334/ 1918): 233-236.
- _____, (1918d). “Tahmişçilik”. *Tercüman-ı Hakikat* 13583 (29 Kânun-ı evvel [Aralık] 1334 / 1918): 2.
- _____, (1919a). “Edebî Cereyanlar”. *Tercüman-ı Hakikat* 13588 (3 Ocak 1919): 2.
- _____, (1919b). “Soldan Geri”. *Tercüman-ı Hakikat* 13619 (20 Rebiü'l- ahir 1337 / 23 Kânun-ı sani 1335 / 1919): 3.
- _____, (1919c). “Şiir Başka”. *Tercüman-ı Hakikat* 13623 (24 Rebi-ül-ahir 1337 / 27 Kânun-ı sani, 1335 / 1919): 3.
- _____, (1919d). “Tarzların Teâkubu”. *Tercüman-ı Hakikat* 13632 (8 Cemaziye'l- evvel 1337 / 9 Şubat 1335 / 1919): 3.
- _____, (1919e). “Acem Aruzu”. *Tercüman-ı Hakikat* 13638 (11 Cemaziye'l- evvel 1337 / 12 Şubat 1335 / 1919): 3.
- _____, (1919f). “Vezinlerde El-kimya”. *Tercüman-ı Hakikat* 13641 (14 Cemaziye'l- evvel 1337 / 15 Şubat 1335 /1919): 3.

- _____, (1919g). “Mekteplerde Edebiyat”. *İnci* 6 (Temmuz 1335/1919): 14.
- _____, (1919h). “Vaziyet-i Edebiye”. *İfham* (Haftalık edebî ilâve) 3 (1 Eylül 1919): 33-34.
- _____, (1919i). “Bugünkü Şairlerimiz [1]”. *İfham* (Haftalık edebî ilâve) 1 (4, 15 Eylül 1919): 49-51.
- _____, (1919j). “Tasfiyecilik Başka...”. *İfham* (Haftalık edebî ilâve) 8 (13 Teşrin-i evvel 1919/1919): 113-114.
- Paçacıoğlu, Burhan (2006). *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Polat, Nâzım H. (2012). “Ömer Seyfettin'den Kayıp Şiirler”. *Prof. Dr. Şerif Aktaş'a Armağan*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay. 340-360.
- Redhouse, James W. (2009). *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye*. Haz. Recep Toparlı vd. Ankara: TDK Yay.
- Şemsettin Sami (1989). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Enderun Yay.
- _____, (1901). *Kamus-ı Fransevi*. İstanbul: Mihran Mat.
- Şerafettin Mağmumi (2010). *Anadolu ve Suriye'de Seyahat Hatıraları*. Haz. Nâzım H. Polat. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Gökalp, Ziya (1990). *Türkçülüğün Esasları*. Haz. Mehmet Kaplan. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Gökalp, [Ziya] (1912). “Altun Destan”. *Genç Kalemler* III (14, 13 Kânun-ı sani 1327 [26 Oc. 1912]): 44.

The Interesting Vocabulary of the Work of Ömer Seyfettin

Nâzım H. Polat*

Abstract

Although it is commonly believed that Ömer Seyfettin used pure Turkish in his works, the author's attitude towards language actually went through two phases. The first of these was the phase before the New Language Movement, and the second was the phase following this movement.

Ömer Seyfettin's work preceding the New Language Movement often includes lesser known Arabic and Farsi words. Even after the New Language Movement, however, he sometimes made use of rare words that were not even included in dictionaries. He used some of these words to express terminology. He also used vocabulary derived from Arabic roots and not included in the Turkish dictionaries of the time. Even when these words appeared as dictionary entries, Seyfettin attributed different meanings to them in his works. It seems that when he was at a loss coining new words within the limits set by pure Turkish, he derived them from Arabic and preferred to use these, even if they appeared archaic in Turkish. He also attempted to equip written language with vocabulary widely used in spoken language. These practices, however, are not mentioned in any way in his article titled "New Language", which is often considered the manifesto of the New Language Movement.

Keywords

Ömer Seyfettin, New Language, word coining, term coining, pure Turkish

---

* Prof. Dr., Niğde University, Faculty of Education, Department of Turkish Language and Literature – Niğde / Turkey
nazimhpolat@hotmail.com

Своеобразный словарный запас Омер Сейфеттина

Назым Х.Полат*

Аннотация

Хотя убеждение о том, что Омер Сейфеттин писал простым турецким языком, является широко распространенным, известно, что в его позиции относительно языка было два различных периода. Первый период – до превозглашения «Нового языка», второй – после его превозглашения.

Турецкие тесты Омер Сейфеттина до принятия «Нового языка» не получили широкого распространения, и не является неожиданностью использование некоторых редко встречающихся арабских и персидских слов. Однако удивительно, что в его трудах, даже после принятия «Нового языка» можно найти некоторые не встречающиеся в словарях или очень редко встречающиеся слова. Часть данных слов была использована в целях удовлетворения потребностей в терминах.

Омер Сейфеттин, даже после принятия «Нового языка» использовал некоторые редкие производные слова арабского происхождения. Некоторые из этих слов не встречаются даже в словарях турецкого языка того периода. Значение некоторых из этих слов, использованных автором, отлично от их словарного значения. Выясняется, что Омер Сейфеттин для выражения некоторых понятий, в случае невозможности выражения или производства термина в турецком языке, использовал производные формы арабского языка или использовал заимствованные из арабского языка слова, даже если они являлись архаизмами. Он также предпринимал усилия по введению в письменный язык некоторых слов, распространенных в разговорном языке, но не используемых в письменном языке. В «Новом языке», считающимся манифестом движения «Нового языка» нет статьи, в полном смысле соответствующей этой ситуации.

Ключевые слова

Омер Сейфеттин, новый язык, производство слов, производство терминов, отуречивание

* Проф. док., университет Нигде, педагогический факультет, кафедра турецкого языка и литературы – Нигде / Турция
nazimhpolat@hotmail.com